

Тус черниң бюджеттиг ниити билигнин өөредилге чери
Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунунуң
Чадана хоорайның 1 дугаар ниити билиг ортумак школазы

МК-ның хуралынга көргөн

Өөредилге эргелекчизи

Протокол №1
август 30 2022 ч.

чөпшээрешкен: Монгуш Ч.Б. /Монгуш Ч.Б./
август 30 2022 ч.

10-гу класстың «Тыва чогаал» эртеминге
ажылчын программа
Башкызы: Ондар Долчанмаа Дановна
2022-2023 өөредилге чылы

Тыва чогаалды өөредиринге тайылбыр бижик

Программаны тургузарда удуртулга болган документилер

Ажылчын программаны Россия Федерациязының «Өөредилге дугайында» хоойлузунуң 12-ги чүүлүнүң 7-ги кезээнге, ортумак болгаш ниити өөредилге-ниң федералдыг өөредилге стандарттарына, РФ-ның өөредилге болгаш эртем яамызының 2010 чылдың декабрь 17-де үнген 1897 дугаарлыг дужаалына, тус черниң бюджеттиг ниити билигниң өөредилге чери Чадана хоорайның 1 дугаар ниити билиг ортумак школазының Уставы ёзугаар тургустунган башкының ажылчын программазының дугайында саавырга үндезилээн.

Ажылчын программаны тургузарда дараазында программага даянган: Тыва Республиканың Өөредилге яамызының «5-11 класстарга Программалар. Тыва аас чогаалы болгаш литература» деп программазы, Кызыл, 2012.

3. Өөредилге ному. К.Х.Оргу, С.Х.Натпит-оол, Е.Т.Чамзырын. Тыва чогаал. 10 класс. Кызыл, 2002.

Тыва чогаалды өөредириниң сорулгалары, кылыр ажылдары

Аас чогаалы болгаш литература кижилерниң межерелин сайзырадырынга, сагыш-сеткилин байыдарынга, аажы-чаңын хевирлээринге, чоннуң чаагай чаңчылдарын эдереринге аажок улуг салдарны чедирип турар, ынчангаш оларны уран чүүлдүң өске-даа хевирлери-биле холбаштырып өөретпишаан, дараазында *сорулгаларны салган*:

-тыва улустуң шаандагы болгаш амгы амыдыралы-биле, хосталга, аас-кежик дээш чоннуң демисежип чораанын өөреникчилерге таныштырар, төөгүчү ёзу-биле угаап өөредир.

-Россияның хөй националдыг улустарының акы-дунма харылзааларын, кожа-хелбээ чурттар, депшилгелиг чоннары-биле харылзааларын көргүскен чогаалдар-биле чалыыларның интернационалчы, патриотчу кижизидилгезин быжыктырар.

-Улустун аас чогаалының, литератураның курлавырларын анык салгалды чаагай идеалдарга, улусчу моральга, ужур-чурумга, төрөөн чуртунга, чонунга, төөгүзүңге чоргааралды, бойдуска, кижиге, дириг амытаннарга гуманисти хамаарылгалыг болурунга кижизидеринге ажыглаар.

-Тыва литература амыдыралга тура-соруктуг, омак-сергек, бурунгаар чүткүлдүг, хей-аъттыг, күш-ажылга болгаш эстетикага кижизидип, ону алдаржыдып өстүреринге чепсек болур.

-Улустуң аас чогаалының, литератураның теоретиктиг билиглерин быжыг шиңгээттиргеш, оларны амыдыралга ажыглап билиринге өөредир.

-Чогаалдарның идеялиг утказын, уран-чеченин медресидип, уран номчулгага быжыг хандыкшылдыг болурунга өөредир.

-Үе-үеде тыва литератураның шиитпирлеп турганы хөй айтырыгларын тыва чогаал эртемниң башкылаашкынынга чаа чогаадыкчы, тывынгыр, ханы билии, хей-аът кирикчи эрудициязы, бодунуң үлегерлиг чоруу-биле өөреникчилерниң дилеп тывар, сонуургалдыг ажылдаарын чедип алып.

10-11-ги класстарга тыва чогаал программазының кол сорулгазы – уругларның чогаал талазы-биле эге болгаш ортумак класстарга алган билиин улам ханыладып, школаларның тус-тус угланыышкыннарынга дүүштүр өөредип таныштыралары. Чаа үениң школалары үстүкү класстарга нити (үндезин) билигниң, профильдиг хандыр өөредириниң дээш оон-даа өске угланыышкыннарынга дүүштүр өөренирин сүмелеп турар болганда, үстүкү класстарның өөреникчилеринге тыва чогаал талазы-биле билигни чаңгыс аай программа-биле бээри болдунмас.

Өөредилге планында эртемниң туружу:

Ниитизи-биле бүдүн чылда шупту 34 шак. Неделеда 1 катап кээр.

Тыва чогаал эртемнн өөрөдириниң түңнелдери

Бот-тускайлаң түңнелдер өөреникчинин бодунуң үзел-бодалын бот-тодара-дып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөрениринин чугулазын, чаа би-лиглер шиңгээдип алырын медегерелдии-биле угаап билиринче угланган болур.

Предметтиг түңнелдер кижинин ажил-херээнин дараазында байдалдарынче: эртемнин спецификазын медегереп билип алырынче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөрениринче угланган болур.

Метапредметтиг түңнелдер өөреникчилерге чогаал эртемнн өске эртемнернин теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөрөдиринче, чаа билиг алырынын аргаларын шиңгээттиреринче угланган болур.

10-гу класска тыва чогаал эртемниниң утказы болгаш тургузуу

Ортумак (долу) ниити өөрөдилгениң 10-11 класстарынга амгы тыва литератураның төөгү-реалисчи барымдааларлыг шилиндек чогаалдарынга даянып, чоннуң езу-чаңчылдарын, үзел-бодалдарын көргүскен, уругларнын эстетиктиг таалалын оттурар, делегей көрүүшкүнүнче, ниитилел сайзыралынче, кижилер аразында харылзааларнын болгаш амыдыралдың кол философчу утказынче угланган критиктиг боданыышкынын сайзырадыр чогаалдарны шилээн.

Ажилдың угланыышкыны	ниити шагы 34	ооң иштинден	
		Шээжилээр чогаалдар	хыналда ажилдар
Чогаалды номчуурунга болгаш сайгарылгазынга	18	2	2
Класстан дашкаар номчулга	2		
Чугаа сайзырадырынга	6		
Чогаал теориязын өөрениринге	4		

Тыва чогаалга календарь-тематиктиг план

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Ай-хүнү	
			План	Факт
1.	Кирилде кичээл. Тываның Россиянга каттышканы болгаш тыва литератураның улам ынай хөгжүлдизи (1945-1970 чч.)	1	10-15.09	
	Степан Агбанович Сарыг-оол			
2.	С. Сарыг-оолдуң намдары болгаш чогаадыкчы ажыл-ижи. Чогаалчының хамааты болгаш ынакшыл лириказы.	1	12-17.09	
3.	С. А. Сарыг-оол «Алдын-кыс» деп шүлүглелдин бижиттинген төөгүзү	1	19-24.09	
4.	"Алдын-кыс" - тыва улустуң бурунгаар депшилгезиниң дугайында чогаал, дылының байы Чогаадыг «Алдын-кыс – төлептиг уруг»	1	26-01.10	
5.	С. Сарыг-оол «Аңгыр-оолдуң тоожузунда» улустуң езулалдары, оюннары, чаңчылдары	1	03.08.10	
6.	"Аңгыр-оолдуң тоожузунда" чоннуң овор-хевири	1	10-15.10	
7.	ЧС. Чогаадыг "«Аңгыр-оолдуң тоожузу» - тыва амыдыралдың энциклопедиязы.	1	17-22.10	
	Сергей Бакизович Пюрбю			
8.	С.Б. Пюрбюнуң чогаадыкчы намдары. Чогаалчының патриотчу шүлүктери.	1	24-29.10	
9.	С.Б. Пюрбю «Кызыл үер». Шииниң тематиказы	1	07-12.11	
10.	С.Б. Пюрбю «Үем болгаш үе-чергем дугайында»	1	14-19.11	
11.	Ч.с. Шүлүкчүлерниң шүлүүнге аянныг номчулга	1	21-26.11	
12.	КДН. С.Б.Пюрбюнуң ыры апарган шүлүктери.	1	28-03.12	
13	ЧТ. Тыва литературада төөгү-революстуг тема	1	05-10.12	
	Салчак Калбакхөрекович Тока			
14.	С. Токаның допчу-намдары «Араттың сөзү»	1	12-17.12	
15	С. К. Тока «Араттың сөзү» Тока – Москваның студентизи.	1	19-24.12	
16	КДН. И.Бадра "Арзылаң Күдерек"	1	26-30.12	
17	Романда өг-бүле кижизидилгезин көргүскени		09-14.01	
	Олег Карламович Саган-оол			

18	О.К. Саган-оол. Чогаадыкчы намдары. «Дөспестер»	1	16-21.01	
19.	О.К. Саган-оол «Дөспестер» Романның идея-тематиктиг туружу.	1	23-28.01	
20	Чогаадыг-унелел «Дөспестерде» аныяктарның омур-хевири көргүскени»	1	30-04.02	
21.	Чогаал теориязы. Роман дугайында билиг.	1	06-11.02	
	Монгуш Борахович Кенин-Лопсан			
22.	М.Б.Кенин-Лопсанның чогаадыкчы намдары	1	13-18.02	
23.	М.Б. Кенин-Лопсан «Чүгүрүк-Сарала»	1	20-25.02	
24.	М.Б. Кенин-Лопсан «Чүгүрүк-Сарала» деп романында амгы үе-биле холбаалар.	1	27-04.03	
25.	Тыва аас чогаалында болгаш литературада аьттың омур-хевири.	1	06-11.03	
26.	КДН. М.Кенин-Лопсан "Буян-Бадыргы" деп роман-эсседен номчулгалар. Кичээл-төөгү « Буян-Бадыргы дугайында чүнү билир бис»	1	13-18.03	
27.	Юрий Кюнзегеш – поэзияның шынчы начыны.	1	20-25.03	
	Салчак Өдеевич Тамба			
28.	С.О. Тамбаның чогаадыкчы ажил-ижи, ооң шүлүктери.	1	03-08.04	
29.	Өөренип эрткен шүлүкчүлерниң шүлүктеринге аянын номчулга кичээли.	1	10-15.04	
30.	С. Тамба. «Алдынчы». Минчиниң мөзү-шынары	1	17-22.04	
31.	Ажык чугаалажыг « Кымны бай дээрил?»	1	24-29.04	
32.	С. Сүрүң-оол «Ынакшыл-дыр»	1	30-06.05	
33	Дискуссия. Ынакшылга, өг-бүлеге шаптараазын турупса, канчаарыл? Кол маадырларның байдалын сайгарары.	1	08-13.05	
34.	Түңнел кичээл	1	15-20.05	